

ΜΟΥΣΕΙΟ ΕΛΕΥΣΙΝΑΣ

Καλλιόπη Παπαγγελή
Αρχαιολόγος, Γ' ΕΠΚΑ

Το Μουσείο Ελευσίνας είναι ένα κεραμοσκεπές κτήριο, χτισμένο μέσα στον αρχαιολογικό χώρο, στη νότια πλαγιά του λόφου, που αποτελούσε τον οικιστικό πυρήνα της αρχαίας πόλεως. Επομένως, ο επισκέπτης φθάνει στην είσοδο του Μουσείου αφού έχει ήδη περιηγηθεί τα ερείπια του Ιερού της Δήμητρος, ενός από τα σημαντικότερα θρησκευτικά κέντρα της αρχαιότητας.

Οι συστηματικές αρχαιολογικές έρευνες στην Ελευσίνα άρχισαν τον Ιούνιο του 1882, υπό τη διεύθυνση του Δημ. Φίλιου. Το πλήθος των κινητών ευρημάτων, που έφεραν στο φως οι ανασκαφές, κατέστησε αναγκαία την ίδρυση ενός επιτόπιου Μουσείου για τη στέγασή τους. Το κτήριο,

σε σχέδια του αρχιτέκτονα Ιωάννη Μούσση, θεμελιώθηκε το 1889 και παραδόθηκε από τους εργολάβους του στα μέσα του 1890.

Αρχικά απαρτιζόταν από πέντε αίθουσες, παρατακτικά διατεταγμένες. Στις αρχές της δεκαετίας του 1930 προστέθηκε μια έκτη αίθουσα, στο δυτικό του άκρο. Η διάταξη του κτηρίου παραμένει έκτοτε αναλλοίωτη, όμως η έκθεση των αρχαιοτήτων τροποποιήθηκε αρκετές φορές. Η πιο πρόσφατη επέμβαση πραγματοποιήθηκε πριν από λίγα χρόνια, ύστερα από τον μεγάλο σεισμό που έπληξε την Αθήνα και κυρίως τη Δυτική Αττική, το φθινόπωρο του 1999. Το Υπουργείο Πολιτισμού προχώρησε τότε ταχύτατα όχι μόνο στην

1. Πρόσψη του Αρχαιολογικού Μουσείου Ελευσίνας.

αποκατάσταση των φθορών που προέξηνσε ο σεισμός αλλά και σε επιπλέον βελτιώσεις, όπως η εγκατάσταση κλιματισμού και η τοποθέτηση νέου κεντρικού συστήματος φωτισμού. Η έκθεση στις πέντε πρώτες αίθουσες των γλυπτών ανακαινίστηκε, χωρίς μείζονες ανακατατάξεις στη διάταξη των εκθεμάτων. Στην έκπη όμως αίθουσα, αυτή της κεραμικής, έγινε πλήρης επανέκθεση. Αντικαταστάθηκαν οι παλιές ξύλινες προθήκες με άλλες, σύγχρονες, φωτιζόμενες με οπτικές ίνες. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στον εκπαιδευτικό χαρακτήρα της έκθεσης. Εκτός από τις διγλωσσους πινακίδες, που υποστηρίζουν όλα τα εκθέματα του Μουσείου, στην τελευταία αίθουσα το εποπτικό υλικό εμπλουτίστηκε με την προσθήκη πολλών επεξηγηματικών κειμένων, φωτογραφιών και σχεδίων. Παρέχεται έτσι στον επισκέπτη η δυνατότητα πληρέστερης κατανόησης του αρχαιολογικού χώρου και των ευρημάτων των ανασκαφών.

Η διάταξη των εκθεμάτων στις αίθουσες του Μουσείου ακολουθεί αδρομερώς μια χρονική αλληλουχία. Στο κέντρο της πρώτης αίθουσας δεσπόζει ο επιβλητικός πρωτοαττικός αμφορέας, που βρέθηκε στις ανασκαφές του Γ. Μυλωνά στο «Δυτικό Νεκροταφείο» της Ελευσίνας, σε απόσταση περίπου 700 μ. δυτικά του Ιερού της Δήμητρος. Στο λαίμο του αμφορέα εικονίζεται ένα επεισόδιο της Οδύσσειας, η τύφλωση του Κύκλωπα Πολύφημου. Στο σώμα του αγγείου αποδίδεται με μνημειακό τρόπο ο μύθος του Περσέα και της Μέδουσας. Από τον ήρωα σώζονται μόνο τα πόδια του με τα φτερωτά πέδιλα. Ορθά εμπρός του η Αθηνά τον προστατεύει από τις δυο τερατόμορφες αδελφές της Μέδουσας, που τον καταδιώκουν. Την παράσταση κλείνει στα αριστερά η Γοργώ, που κείται οριζόντια, αποκεφαλισμένη. Ο αμφορέας χρονολογείται στο δεύτερο τέταρτο του 7ου αιώνα π.Χ.

Στην ίδια αίθουσα το θαυμάσιο του επισκέπτη προσελκύει επίσης το άγαλμα της «Φεύγουσας Κόρης», ένα γλυ-

πτό σε μέγεθος πολύ μικρότερο του φυσικού, που χρονολογείται στις πρώτες δεκαετίες του 5ου αιώνα π.Χ. (490-480 π.Χ.), δηλαδή στη λεγόμενη περίοδο του Αυστηρού Ρυθμού. Βρέθηκε στη γειτονική περιοχή του Κ. Κουρουνηώτη κοντά στην Ιερά Οικία, από τον γλυπτό δίκασμο της οποίας πιθανότατα προέρχεται. Ερμηνεύεται ως μια από τις Ωκεανίδες, τις φίες της Περσεφόνης, που φεύγει έντρομη μπροστά στο θέαμα της αρπαγής της. Κατά μία άλλη εκδοχή εικονίζει την Εκάτη, που φωτίζει την άνοδο της Κόρης.

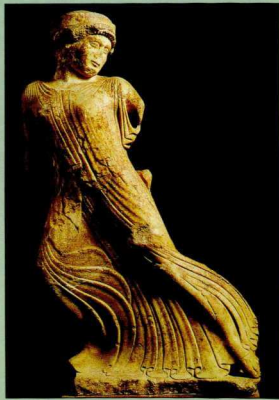
Στην ίδια αίθουσα εκτίθεται επίσης μια σημαντική επιγραφή, που αναφέρεται στη γεφύρωση των Ρετιών, προκειμένου να διευκολυνθεί η διέλευση από εκεί της επίσημης πομπής των Μυστών κατά την πέμπτη ημέρα του εορτασμού των Μυστηρίων. Η επιγραφή, που χρονολογείται στα 422/1 π.Χ., επιστεφεται από ένα επίπιπλο ανάγλυφο που εικονίζει τις δυο θεές της Ελευσίνας, την Αθηνά και έναν νεανία, που πιθανότατα προσωποποιεί τον Δήμο των Ελευσινίων.

Στη δεύτερη αίθουσα, όπου βρίσκεται και η είσοδος των επισκεπτών του Μουσείου, εκτίθενται αναθηματικά ανάγλυφα του 4ου αιώνα π.Χ. με παραστάσεις θεοπιτών του ελευσινιακού κύκλου. Πολλά ανάγλυφα εικονίζουν τη Δήμητρα και την Κόρη να αναθέτουν στον νεαρό ελευσινό ήρωα Τριπτόλεμο την αποστολή της διάδοσης ανά τον κόσμο της καλλιέργειας των σιτηρών. Το θέμα, ιδιαίτερα αγαπητό και στην αγγειογραφία, απαντά για πρώτη φορά στην πλαστική, στο Μεγάλο Ελευσινιακό Ανάγλυφο, που χρονολογείται στο δεύτερο ήμισυ του 5ου αιώνα π.Χ. Το πρωτότυπο έργο βρίσκεται σήμερα στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο αλλά ένα γύψινο εκμάγιο του εκτίθεται στην Ελευσία.

Η αποστολή του Τριπτόλεμου αποτελεί το κεντρικό θέμα και στο μεγάλων διαστάσεων ανάθημα του Λακρατειδίου, που εκτίθεται στο βάθος της αίθουσας. Εδώ όμως η σύνθεσή είναι πολυπρόσωπη, καθώς εκτός από τον Τριπτόλεμο

2. Ο πρωτοαττικός αμφορέας της Ελευσίνας (670-660 π.Χ.).

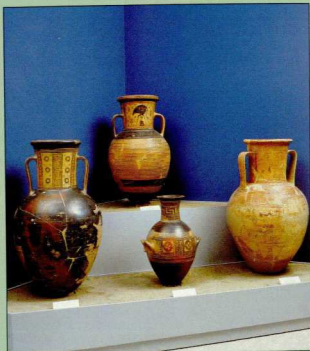
3. Η «Φεύγουσα Κόρη» (490-480 π.Χ.).

και τη Δήμητρα, που του παραδίδει μια δέσμη από στάχια, εικονίζεται ολόκληρο το ελευσινακό πάνθεο, ο ίδιος ο αναθέτης και ενδοχόμενός και η οικογένειά του. Το αναγλυφο αυτό χρονολογείται στον 1ο αιώνα π.Χ.

Στο κέντρο της δεύτερης αίθουσας, ακριβώς απέναντι από τη θύρα εισόδου στο Μουσείο, είναι στημένο ένα από τα σημαντικότερα εκθέματα της συλλογής. Πρόκειται για ένα από τα ελάχιστα σωζόμενα πρωτότυπα αγάλματα της κλασικής περιόδου. Εικονίζει μια γυναικεία μορφή, που φορά αττικό πέπλο και στέκεται στηριζόμενη στο δεξί της σκέλος, ενώ λυγίζει ελαφρά το αριστερό. Μολοντί λείπουν το κεφάλι και τα χέρια από τους βραχίονες, η ταύτιση της μορφής με τη Δήμητρα φαίνεται ασφαλής. Η υγρότητα των πτυχώσεων χρονολογεί το έργο στην προτελευταία δεκαετία του 5ου αιώνα π.Χ., στη λεγόμενη περίοδο του Πλούσιου Ρυθμού. Αποδίδεται στο εργαστήριο του πάριου γλύπτη Αγοράκριτου, μαθητή του Φειδία.

Στην τρίτη αίθουσα του Μουσείου εκτίθεται ένα ακόμη πρωτότυπο έργο της κλασικής περιόδου. Πρόκειται για ένα ακέφαλο άγαλμα του Ασκληπιού, που χρονολογείται στα τέλη του 4ου αιώνα π.Χ. Βρέθηκε σε απόσταση ενός περίπου χιλιομέτρου βόρεια του Ιερού της Δήμητρος, όπου πιθανότατα υπήρχε κάποιο μικρό τέμενος του θεραπευτή θεού.

Στην ίδια αίθουσα εκτίθενται επίσης μερικά ρωμαϊκά αντίγραφα πρωτότυπων έργων της κλασικής γλυπτικής. Ένα αγαλμάτιο Ποσειδώνα αντιγράφει πιθανόν ένα έργο του Λυσίππου, ενώ σε ένα αγαλμάτιο Διονύσου είναι εμφανείς οι πραξίτελεες επιρροές.

4. Γραπτοί αμφορείς πρώιμων ιστορικών χρόνων (9ος-7ος αι. π.Χ.).

5. Το άγαλμα της Δήμητρος.

6. Το άγαλμα του Ασκληπιού.

7. Πλήνους κέρνος.

Ένα ενδιαφέρον σύνολο αποτελούν επίσης τα αρχαϊστικά γλυπτά αυτής της αΐθουσας. Το πληρέστερο εικονίζει μια κόρη, που κρατούσε αρχικά στα χέρια της μια μαρμάρη λεκάνη, που δεν σώζεται σήμερα. Το νερό που περιείχε η λεκάνη χρησίμευε για τους τελετουργικούς καθαρμούς των εισερχομένων στο Ιερό της Δήμητρος.

Στην τέταρτη αΐθουσα, επιβάλλονται με τον όγκο τους δυο μαρμάρηνοι ανδριάντες ρωμαίων αυτοκρατόρων του 1ου αιώνα μ.Χ. Ένας τρίτος ανδριάντας, που χρονολογείται στον 2ο αιώνα μ.Χ., εικονίζει τον Αντίνιο, ευνοούμενο του αυτοκράτορα Αδριανού.

Στο κέντρο της πέμπτης αΐθουσας δεσπόζει η υπερφυσικού μεγέθους μαρμάρηνη καρυάδα, που στηρίζει τη στέγη των Μικρών Προπυλαίων (1ος αιώνας π.Χ.). Η κόρη φέρει στο κεφάλι της κυλινδρική κιόστη, διακοσμημένη με τα σύμβολα της ελευσινιακής λατρείας (δάδες, στάχυα, κέρνους).

Στην ίδια αΐθουσα εκτίθεται μια επιγραφή του 4ου αιώνα π.Χ., που αναφέρεται στην κατασκευή των ορειχάλκινων συνδέσμων των κιόνων της Φιλωνείου στοάς. Αποτελεί το αρχαιότερο σωζόμενο παράδειγμα θέσπισης τεχνικών προδιαγραφών.

Ενα εξαιρετικά σπάνιο έργο της ίδιας αΐθουσας είναι ένα τεμάχιο λινού υφάσματος, που προέρχεται από έναν τάφο

του «Δυτικού Νεκροταφείου» της Ελευσίνας. Βρέθηκε διπλωμένο στον πυθμένα χάλκινου τροφοδόχου λέβητα του 5ου αιώνα π.Χ.

Στην έκτη και τελευταία αΐθουσα, εκτίθενται έργα κεραμικής και μικροτεχνίας, που αντιπροσωπεύουν όλες τις φάσεις ζωής στο χώρο, από την προϊστορική εποχή μέχρι και τους πρωτοχριστιανικούς χρόνους. Οι προθήκες στη δεξιά πλευρά της αΐθουσας παρουσιάζουν κτερισματικά σύνολα από τάφους όλων των περιόδων της αρχαιότητας. Στο κέντρο της αΐθουσας πάνω σε ένα βαθμωτό βάθρο έχουν διευθετηθεί μεγάλοι γραπτοί αμφορείς, που προέρχονται από τα νεκροταφεία των πρώιμων ιστορικών χρόνων (9ος-7ος αι. π.Χ.). Μερικοί από αυτούς περιείχαν τα υπολείμματα της καύσης νεκρών (τεφοδόχοι). Προς το τέλος της γεωμετρικής περιόδου μεγάλοι αμφορείς ή κραττήρες χρησιμοποιούν ως επιτύμβια σήματα.

Οι προθήκες στην αριστερή πλευρά της αΐθουσας περιείχουν αγγεία, ειδώλια και πλίντες γραπτές πινακίδες, που βρέθηκαν στις ανασκαφές του Ιερού και αποτελούσαν προσφοράς των πιστών. Στην τελευταία προθήκη της αΐθουσας εκτίθεται μια επίλυση από κέρνους, τελετουργικά σκεύη που χαρακτηρίζουν αποκλειστικά τη λατρεία της Δήμητρος. Πάνω στο κυρίως σώμα του σκευούς είναι προσκαλλημένες πολλές μικρές κοτύλες, που καθεμιά τους περιείχε ένα διαφορετικό είδος καρπού, συνθέτοντας έτσι μια «πανσπερμία», δηλαδή την πιο ταριαστή προσφορά για τη θεά της καλλιέργειας της γης.

Εξερχόμενος ο επισκέπτης από το Μουσείο στο προαύλιο του, παρατηρεί ότι εκεί είναι στημένα στο ύπαιθρο μαρμάρηνα επιτύμβια αγγεία, τμήματα αγαλμάτων, τα δυο σύνθετα κιονόκρανα των Μικρών Προπυλαίων και μια μαρμάρηνη ρωμαϊκή σαρκοφάγος με ανάγλυφη παράσταση της θήρας του Καλυδωνίου κάπρου στην κύρια όψη της. Το γεγονός καθιστά σαφή την έλλειψη επαρκούς εκθεσιακού χώρου και ερμηνεύει το ενδιαφέρον που έχει ανακινήσει προσπάθειες για την ίδρυση ενός νέου αρχαιολογικού Μουσείου, που θα πληροί όλες τις σύγχρονες προδιαγραφές και θα είναι ανάξιο της σημασίας του χώρου της Ελευσίνας.

Μαρμάρηνη σαρκοφάγος με ανάγλυφη παράσταση της θήρας του Καλυδωνίου κάπρου στην κύρια όψη της, τέλος 2ου ή αρχές 3ου αι. μ.Χ.